

УДК 004.912:021.6(477)

Олена ЯКОВЕНКО,

кандидат історичних наук,

завідувач відділу

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Зарміна ЗАРІФІ,

бібліотекар Національної бібліотеки України

імені В. І. Вернадського.

Київ, Україна

ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ ПАМ'ЯТІ: НОВІ ФОРМАТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

У добу глобальної цифровізації питання збереження культурної спадщини набуває нового виміру. Цифрові технології забезпечують не лише збереження цінностей, а й створення інтерактивних середовищ, де відбувається реконструкція історичної пам'яті. Онлайн-платформи пам'яті – це електронні ресурси, що акумулюють документальні, візуальні, звукові матеріали, відкриваючи їх для публічного доступу. Їх поява в Україні стала відповіддю на виклики війни, ризики втрати культурних ресурсів і потребу збереження національної ідентичності.

Власні інформаційні ресурси, зокрема мультимедійні, дедалі частіше створюють музеї. Як зазначено у матеріалі «Цифрова трансформація музеїв: як онлайн-платформи відкривають спадщину України світові», цифровізація відкриває нові формати: 3D-виставки, інтерактивні каталоги, мультимедійні тури [8]. Один із таких проєктів – «Віртуальний портал Музею книги і друкарства України», з оцифрованими стародруками і рукописами. Ця платформа поєднує архівні документи, бібліографічні

описи, 3D-моделі й аудіовізуальні матеріали, що дає змогу формувати новий рівень наукової комунікації та візуалізації знань [1]. Отже, цифрові музеї стають не лише сховищами культурної пам'яті, а й активними учасниками публічного дискурсу про історію, ідентичність і спадщину України.

Нині етап трансформації, коли методи традиційного зберігання поступаються місцем гібридним формам – поєднанню паперових, електронних і мережевих форматів, – переживає і українська архівна наука [2]. Одним із прикладів такої трансформації є платформа «Archium» Центрального державного історичного архіву України – електронний ресурс, створений для онлайн-доступу до довідкового апарату й оцифрованих фондів архіву. На платформі представлені тематичні колекції та проєкти, які відкривають доступ до унікальних документів: «Пильне око імперії», «Під наглядом поліції», «Мій родовід», «Метричні записи XVIII–XX ст.», «Видатні постаті», «Фонд Грушевських», «Козацька держава», «Документи часів Гетьманщини» [6].

Збереження культурної пам'яті не обмежується музейними й архівними практиками. Центральну роль у цьому процесі сьогодні відіграють бібліотеки, які створюють цифрові репозитарії та онлайн-платформи пам'яті, в котрих поєднані функції архівів, наукових сховищ і освітніх центрів.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) є одним із провідних осередків цифрової гуманітаристики. Так, на вебпорталі установи представлено повнотекстовий інформаційний ресурс «Наукова електронна бібліотека», наповнення якого здійснюється електронними аналогами друкованих або електронних видань, наданими правовласниками – авторами і видавництвами, а також цифровими копіями традиційних бібліотечних документів.

Реферативна база даних «Україніка наукова» – корпоративний проєкт з розвитку національної системи реферування української наукової літератури, що містить бібліографічні описи та реферативну інформацію про вітчизняні наукові публікації з усіх галузей знань і формується на засадах партнерської взаємодії НБУВ та Інституту проблем реєстрації інформації НАН України з бібліотечними, інформаційними, науковими, освітніми й іншими установами.

Проєкт «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини» [7] містить 35 колекцій, в яких представлено понад 4,5 тис. унікальних і цінних документів із фондів НБУВ і 17,8 тис. випусків історичних українських газет, які поповнюють фонд електронної бібліотеки «Україніка», що функціонує як інтегрована інформаційна система, створена НБУВ задля акумуляції цифрових копій національних бібліографічних, біографічних і культурних ресурсів. Її мета – представлення у відкритому доступі джерел, які відображають розвиток української науки, культури, державності, а також життя видатних діячів. «Україніка» є важливим складником формування інформаційного простору української гуманітаристики, забезпечуючи інтеграцію з міжнародними базами даних і платформами відкритого доступу, такими як *Europeana*, *World Digital Library*, *PPO-Polonica pfilosophica Orientalia* (2018–2023). Завдяки цьому електронна бібліотека сприяє розвитку цифрової гуманітаристики і включенню української документальної спадщини до світового наукового обігу [5].

Корпоративний інформаційний портал «Наука України: доступ до знань», метою якого є створення інтегрованого інформаційного простору української науки в цифровому суспільстві, забезпечує довготривале збереження документів і відкритий доступ до результатів наукової діяльності, що відповідає принципам відкритої науки (*Open Access*) [3].

Важливим компонентом цифрової інфраструктури НБУВ є також репозитарій *eVerLib*, розроблений НБУВ як інституційна система електронного зберігання наукової та культурної спадщини. Цей репозитарій підтримує міжнародні стандарти метаданих (OAI-PMH, Dublin Core) і забезпечує інтеграцію з європейськими системами відкритого доступу, зокрема *OpenAIRE*, *DOAJ*, *BASE*. Через *eVerLib* користувачі отримують доступ до фондів рукописів, стародруків, архівних матеріалів, наукових праць і періодики, що сприяє поширенню знань і міжінституційній взаємодії у сфері гуманітарних досліджень [4].

Отже, за участі НБУВ формується своєрідна цифрова екосистема України – інтеграція архівних матеріалів, бібліотечних фондів і цифрових платформ, що дає змогу не лише зберігати документи, але й робити їх доступними для дослідження, освіти, популяризації історико-культурної спадщини. Її функції виходять далеко за межі традиційного обслуговування, охоплюючи аналітичні, технологічні, культурно-просвітницькі напрями.

Цифровізація культурної спадщини постає не лише технічним процесом, а й чинником національної безпеки, що забезпечує збереження історичної пам'яті, ідентичності, безперервності культурного розвитку.

Список використаних джерел

1. Віртуальний портал Музею книги і друкарства України. *Музей книги і друкарства України*. URL: <https://www.mkdu.com.ua/virtualnyj-portal-muzeiu-knyhy-i-drukarstva-ukrainy/> (дата звернення: 19.11.2025).
2. Калакура Я. Українська архівна наука у викликах війни та цифровізації інформаційних ресурсів архівів. *Архіви України*. 2022. № 2. С. 20–45. URL: <https://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/173/136> (дата звернення: 20.10.2025).

3. Наука України: доступ до знань. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/suak/corp.exe?C21COM=F&I21DBN=SUA&P21DBN=SUA> (дата звернення: 10.11.2025).
4. Репозитарій НБУВ eVerLib. URL: <http://research.nbuv.gov.ua/> (дата звернення: 20.11.2025).
5. Україніка – електронна бібліотека. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB> (дата звернення: 19.11.2025).
6. Центральний державний історичний архів України (м. Київ). Платформа Archium. URL: <https://archium.cdiak.archives.gov.ua> (дата звернення: 20.11.2025).
7. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/3506> (дата звернення: 20.11.2025).
8. Цифрова трансформація музеїв: як онлайн-платформи відкривають спадщину України світові : офіційний блог музейної справи України. URL: <https://museum.mcsc.gov.ua/blog/tsyfrova-transformatsiia-muzeiv-iak-onlain-platformy-vidkryvaiut-spadshchynu-ukrainy-svitovi> (дата звернення: 20.11.2025).